

Jak rozvíjet grafický projev dítěte

Martina Simonidesová

Každé dítě je umělec. Problém je, jak má zůstat umělcem, až jednou vyroste. Pablo Picasso

Grafomotorický vývoj je ovlivněn celkovým psychomotorickým vývojem dítěte. Je pro rodiče a pedagogy důležitým ukazatelem, kde se právě dítě ve svém vývoji nachází. Je to ale pouze doplňující údaj, protože mnoho dětí tento kanál jednoduše nedokáže efektivně využívat. Proč například šestiletý hoch, který je jinak bystrý a zvědavý, kreslí stále hlavonožce? Možná je specialista na dopravní prostředky nebo elektrické obvody. Každý jsme jiný, a z toho důvodu je kresbu nutné zasadit do celkového kontextu vývoje dítěte. Daleko více by nás mohlo zajímat, jak kresba vzniká, zda dítě zadržuje dech, vydává zvuky, polehává po stole. Umí správně sedět u stolu? Má pro to vůbec vhodné podmínky? Jak vypadá linka? Je hladká, plynulá, roztřesená, přerušovaná? Pokud vyhodnotíme tyto otázky, potom možná nebude divu, že na papíře je stále hlavonožec a dítě kreslí jen s vypětím všech sil a kouká, kdy už bude moci zmizet a pracovat na tom, co ho baví.

První obrazy světa na papíře

První zkušenosti s grafickým projevem děti mají přibližně kolem druhého roku. Uchopují psací náčiní do dlaně. V tomto období, kdy dítě kreslí jednotlivé znaky, čáry a motanice, jsou vhodné dlaňové plastové pastelky nebo voskovky, které existují ve tvaru kapky, trojúhelníku, jehlanu, koule. Takové tvary dobře sedí dětem do dlaně a je vhodné je vybírat podle velikosti konkrétní dětské ruky. Tyto pomůcky připravují ruku na pozdější prstový úchop. V tomto období zatím není potřeba jakkoli zasahovat dětem do způsobu držení tužky. Je ale potřeba podporovat celkový psychomotorický vývoj, ten totiž přímo souvisí s vývojem grafického projevu.

Mezi 3. a 4. rokem začíná dítě obvykle intenzivněji vyhledávat kreslení, stává se pro ně důležitým komunikačním prostředkem. V tomto období už obvykle dětem přestává dlaňový úchop stačit. Potřebují tvořit detaily, drobné tvary. Úroveň vývoje jemné motoriky je na takové úrovni, že jim umožní držet kreslicí náčiní v prstech. Pokud se tak začne spontánně dít, měl by se pozvolna začít nastavovat správný špetkový úchop. Děti jsou schopné vytvořit si skutečně neuvěřitelné a někdy obtížně popsatelné prstové úchopy. Jeden jediný úchop je však pro lidskou ruku ten nejpřirozenější a nejefektivnější z hlediska pohybů dlaně a prstů, jedná se o úchop špetkový. Špetkového úchopu se účastní tři prsty. Palec a ukazováček jsou bříšky prstů proti sobě a prostředníček hranou bříska podpírá psací náčiní zespodu. Prsteníček a malíček jsou přitisknuté k prostředníčku, dlaň zůstává volná. Vizually může vypadat u každého jedince špetkový úchop jinak. Někdo má prsty více natažené, někdo více pokrčené. Záleží na délce palce a ostatních prstů, vždy se však jedná o vytvoření špetky. Všechny ostatní úchopy znesnadňují grafický projev.

Na této vývojové úrovni dítěti nabízíme kvalitní trojhranné pastelky s měkkou tuhou, trojhranné voskovky a fixy. Většinou je vhodné, aby kreslicí náčiní bylo nejprve silnější, kvůli upevnování správného úchopu. Bude ale vždy záležet na individuálních dispozicích jednotlivého dítěte. Dítě, které má např. drobnou ruku, může mít potíže udržet silnou a dlouhou pastelku. Je vhodné to vyzkoušet.

V tomto období děti ocení větší formát papíru, přibližně A3. Potřebují se rozmáchnout a pohybovat

ramenem a zápěstím.

Pokud dítě kreslí, mělo by sedět u malého stolku, nebo u pracovního stolu na rostoucí židli. Je to důležitá podmínka pro správné kreslení a později psaní. Pokud se dítě opírá o stůl, leží na něm, nebo ho má vysoko či nízko, nemůže využít pohybu celé paže od ramene až po prsty. Jsou děti, které při kresbě pohybují celým tělem. Nesprávné sezení u kreslení a později u psaní může vyvolávat bolesti hlavy a zad. Dítě by mělo mít sedák tak vysoko, aby mělo loket ve stejné výšce, jako je deska stolu. Rostoucí židle je pevná a zajistí také podložení nohou. V případě, že má dítě nějaký fyzický handicap, je možné, aby se opíralo o opěradlo židle a deska stolu se přizpůsobila naklopením. Je možné kreslit také vkleče na zemi na větší formát papíru, nebo na papír umístěný na svislé ploše.

Jak přispět ke správnému rozvoji grafomotoriky

Je to dlouhá cesta, než dítě začne kreslit. Vytvořit smysluplné tvary pastelkami na bílý papír se může zdát obtížné. Rodina může zásadně ovlivnit rozvoj grafického projevu dítěte tím, že mu poskytuje dostatek podnětů. Děti potřebují rozvíjet jemnou i hrubou motoriku. Základem je dostatek příležitostí k volnému pohybu, jako je běhání, skákání, kdy se děti učí koordinovat pohyby těla. Hrubá motorika je základem pro motoriku jemnou.

Většina rodičů o své děti intenzivně pečují ve všech oblastech. Snaží se je podpořit a dopřát jim to nejlepší. Ale ne vždy to, co je aktuální móda, je to nejlepší. Jedna maminka se mě ptala, jestli mají svému pětiletému chlapci koupit tablet, dědeček by se prý o to postaral. Tablet je drahé zařízení, a přesto nikdy dítěti nepřinese to, co jiné obyčejné a daleko levnější věci. Mám na mysli modelínu, nůžky, papír, stavebnice, omalovánky, rouno, látku, vlnu, provázky, staré časopisy... V pěti letech dítě tablet nepotřebuje. Hraní elektronických her a podobné činnosti pouze odvádějí dítě od přirozeného procesu učení. Jakmile vytvoříme činnost, kdy dítě používá aktivně ruce, aby spontánně tvořilo nebo napodobovalo činnosti dospělého, aktivně se učí. Provázky například můžeme využít při učení vázání uzlů a později tkaniček. Mnoho dětí vázat tkaničky neumí, ale pouze proto, že je to nikdo neučil. Navíc na této činnosti dítě výborně natrénuje spolupráci oka a ruky, kudy vede cesta. Tuto funkci bude potřebovat mít dostatečně rozvinutou, protože v první třídě bude vyvozovat tvary písmen, odkud kam vede linka, aby vzniklo to správné písmenko.

Děti by se měly do konce pátého roku rozkreslit. To znamená, že začnou vyhledávat kreslení, je to jedna z činností, kterou dělají ochotně a rády. Není to pouhé splnění úkolu nebo přání dospělého. Jakmile se dítě rozkreslí, začne si upevňovat takový úchop, který v předcházejícím období vyvodilo. Pokud je úchop nesprávný, tak si upevní ten nesprávný. Nesprávné úchopy jsou různé varianty prstového nebo dlaňového úchopu, které se obvykle vyznačují tím, že neumožňují efektivně používat prsty. Děti často vybarvují celou rukou, nikoli pomocí prstů, a stěžují si na bolest v oblasti zápěstí. Jejich kresby a vybarvování jsou nepřesné, přetahují, netrefí se k lince.

Škola se blíží

Úchop velmi úzce souvisí s uvolněností paže. Pokud má dítě neuvolněnou paži, obvykle není schopné držet tužku ve špetkovém úchopu. Rodiče si často stěžují, že dítě na jejich žádosti o změnu nereaguje, že ji chvíli drží správně a za chvíli opět po svém. Pokud se to stále nedaří a dítěti je více než pět let, je vhodné vyhledat odbornou pomoc ke korekci úchopu a podpoře celkového rozvoje grafomotoriky.

Jakmile se z dítěte stane předškolák, jsou na něj kladeny větší nároky a často velká část grafického projevu je orientována na výkon. Pokud dítě spontánně nekreslí a je již předškolák, znamená to, že má jen velmi málo zkušeností s grafickým projevem. Bude ale stejně jako ostatní děti ve škole psát, v první třídě až tři hodiny denně. Některé děti se kreslení vyhýbají a jejich kresba neodpovídá věku a samy vidí, že se jejich výtvar odlišuje. Je zapotřebí dítě ke kreslení přivést, nehodnotit jeho výkon a povzbudit ho k další tvorbě.

Kresba je výsledkem celkového vývoje. Můžeme u ní hodnotit obsah – co je nakresleno, dále formu – jak je to nakresleno, a nakonec cestu – jak to vzniklo. U dětí, které mají nesprávný úchop a neuvolněnou paži, můžeme často zaznamenat, že se kresba často liší jak obsahem, tak formou od kreseb ostatních dětí. Tím, že dítě o kreslení nejvíce zájem a chce mít kresbu rychle hotovou,

nezajímá se o detaily, linie je silná, může být přerušovaná a roztřesená. Ruka nedovolí dítěti nakreslit to, co by chtělo, prstíky neposlušují. Jsou ale některé děti, které mají upevněný nesprávný úchop a hodně a rády kreslí. Pouze podle obsahu kresby by nikdo nehádal, že dítě má nějaké obtíže. Obvykle ale i tyto děti mají silnou těžkopádnou linii kresby.

V tomto období by už mělo být jasné, kterou ruku bude dítě používat při psaní. Pokud je ruka stále ještě nevyhraněná, doporučuji vyhledat odbornou pomoc. Nejenže je zapotřebí, aby si dítě tu svou šikovnější ruku vybralo, ale také je nutné dobře ji na psaní připravit.

Učíme se psát, vybíráme pomůcky

Vhodná pomůcka pro děti do první třídy má tvar, který podporuje správný špetkový úchop. Obvykle pera i rollery mají vyznačené oblasti, kam položit prsty, aby úchop byl správný. U tužek a pastelek preferujeme trojhranný tvar. Děti potřebují podporu, protože se koncentrují na obsah (tvar písmena, i/y) a obtížně si potom hlídají úchop. Navíc píšou často dlouho a ergonomické pomůcky je netlačí do prstů, jsou pohodlnější.

S perou je to složitější. Každé dítě by mělo mít možnost vybrat si to, co mu sedí nejlépe. Preferuji plnicí pera s hrotem. Děti se velmi rychle naučí mít správně postavenou ruku (konec tužky směřuje za rameno, nikoliv od těla), protože toto pero v jiné poloze nepíše. Děti, které mají větší obtíže, si mohou vybrat některý z rollerů. Nedoporučuji dětem gumovací roller, protože děti prostě gumování baví a odvádí je od psaní a soustředění, vznikají také špatné návyky. Chyba se dá vygumovat, děti s tím dopředu počítají, nepíšou rovnou správně. Děti, které mají potíže s jemnou motorikou, píšou i gumují nepřesně. Vygumují místo jednoho písmena dvě, zpanikaří, zjistí, že nestíhají. Nejlepší je chybu škrtnout tužkou, psát dál. Pro učitele má význam, když vidí, že dítě chybu našlo a opravilo si ji. Chybami se učíme, to je v pořádku.

Podle mých zkušeností je vhodné začít s vázaným písmem, pokud ho škola, kam dítě nastupuje, nabízí. Pokud by se ukázalo, že dítě má obtíže s plynulostí navazování písmen, psaní je těžkopádné a celkový výkon je ovlivněný tělesným či mentálním handicapem, je vhodné bezodkladně začít s nácvičkou tiskacího písma. Je to značně individuální a je obtížné dopředu správně odhadnout situaci. Někdy se stává, že se dlouho setrvává v nácvičce vázaného písma, a dítě tak získá mnoho negativních zkušeností, je zklamané z neúspěchu a nemá chuť do další práce. Každé dítě má někde své maximum, a to je potřeba respektovat a z něj vycházet.

Co dělat, když mám doma leváka

Vše je stejné jako u praváka. Pouze sešit levákovi nakláníme levým rohem nahoru a mírně z osy těla doleva. Lépe se tak dodrží sklon. Je také možné po dohodě s učitelem přepsat v písance předlohu (písmeno, číslo) na pravou stranu, aby ho levák dobře viděl a nebyl nucen psaní často přerušovat. Levák sedí v lavici na místě vlevo u uličky, aby si s pravákem nepřekáželi. Pera jsou dnes přizpůsobená i pro levoruké děti. Mají speciálně upravený hrot.

Jak poznat, že moje dítě má grafomotorické obtíže

Existují určité varovné signály, které nás mohou upozornit, že by nemuselo být vše v pořádku. Patří

sem nerovnoměrný nebo opožděný vývoj dítěte. Dítě se nachází na nižší úrovni psychomotorického vývoje a málo a nerado kreslí. Praxe ukazuje, že pokud dítě do konce pátého roku života nezačne samo intenzivně vyhledávat kreslení, má většinou grafomotorické obtíže.

Mgr. Martina Simonidesová

je lektorka grafomotoriky. Má svou soukromou poradnu v Praze. Absolvovala Filozofickou fakultu Karlovy univerzity, obor pedagogika. Zaměřuje se na nápravy grafomotorických obtíží. Jejími klienty jsou nejčastěji děti předškolního věku a školáci, kteří začínají s nácvičkou psaní, nebo studenti, kterým činí obtíže rychleji a čitelně zapisovat poznámky. Má zkušenosti s dětmi s vývojovou dysfázií, neurologickými poruchami, geneticky podmíněnými onemocněními a psychickými poruchami. K její životní profesi ji přivedla její maminka Marta Veselá, která již několik desítek let pomáhá dětem s grafomotorickými obtížemi. Všem u kolem grafomotoriky ji naučila a stále ještě učí.

martina.simonidesova@gmail.com

www.grafomotorika.eu